

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA BİR DİJİTAL AKTİVİZM ÖRNEĞİ: AFGANİSTAN KADIN HAREKETİ MYREDLINE

AN EXAMPLE OF DIGITAL ACTIVISM IN THE CONTEXT OF NEW SOCIAL
MOVEMENTS: AFGHANISTAN WOMEN'S MOVEMENT MYREDLINE

Dr. Öğr. Üyesi Ebru TURANLI
Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi
Görsel İletişim Tasarımı Bölümü
ebruturanli@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4409-1456

Khalid TAHIRY
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi
Gazetecilik Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi
halidthry@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5465-4606

ÖZET

Toplumsal hareketler içerisinde yer alan kadın hareketleri, yeni toplumsal hareketler ile yeni bir boyut kazanmış, teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan dijital aktivizm ile daha etkin bir hâl almıştır. Dijital platformu kullanan her türlü aktivizmi dijital aktivizm olarak tanımlamak mümkündür. Dijital medya; toplumsal hareketlerin iletişim kurma, örgütlenme ve eyleme geçme biçimlerini kökten değiştirmiştir. Bu bağlamda dijital medya, özellikle de sosyal medya, yeni bir katılımcı kültürü ve yeni aktivizm pratiklerini mümkün kılmıştır. Kadın hareketleri de dijital platformlar sayesinde organize olmakta ve etkinliklerini arttırmaktadır. Bu çalışmada, toplumsal hareketler; kadın hareketleri, dijital aktivizm kavramları üzerinde durulmuştur. Dijital kadın aktivizminin bir örneğini oluşturan MyRedLine kadın hareketinin Twitter ve Facebook sayfaları üzerinden 22 Eylül 2019 – 7 Şubat 2020 tarihleri arasında yaptığı paylaşımlar ve hareketi başlatan Farahnaz Forotan'ın hareketle ilgili kişisel sayfasında 14 Mart 2019 – 7 Şubat 2020 tarihleri arasında paylaştığı içerikler incelenmiştir. Paylaşımlar niceliksel ve niteliksel olarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular MyRedLine kadın hareketinin Afganistan kamuoyundan gereken desteği alırken, uluslararası kamuoyunda yeterli desteği görmediğini, barış, kadın erkek eşitliği ve eğitim hakkı konularının ön plana çıkarıldığını ve hareketin ülkede gerçekleşen siyasi gelişmelerin etkisiyle başarıya ulaşamadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Hareketler, Kadın Hareketleri, Dijital Aktivizm, Sosyal Medya, Yeni Toplumsal Hareketler.

ABSTRACT

The women's movements within the social movements took on a new dimension with the new social movements and became more effective with the digital activism that emerged with the development of technology. All kinds of activism using the digital platform can be defined as digital activism. Digital media has radically changed the way social movements communicate, organize and take action. In this context, digital media, especially social media, have enabled a new participatory culture and new activism practices. Women's movements are also organized and can be more effective by using digital platforms. In this study, social movements, women's movements, digital activism concepts are emphasized. The posts of the MyRedLine women's movement, which is an example of digital women's activism, on Twitter and Facebook accounts between 22 September 2019- 7 February 2020 and the content shared by Farahnaz Forotan, who started the movement, on her personal page about the movement between 14 March 2019- 7 February 2020 were examined. The contents were analyzed quantitatively and qualitatively. The findings that have been obtained show, MyRedLine women movement was supported by Afghanistan public but it was not supported by international public opinion, peace, gender equality and the right to education were featured and the movement did not achieve success due to the political situation in the country.

Keywords: Social Movements, Women's Movements, Digital Activism, Social Media, New Social Movements.

GİRİŞ

Toplumsal hareketler tarih boyunca var olmuş ve var olacak önemli bir sosyolojik olaydır. Elbette toplumsal hareketlerin modern topluma ait bir olgu olduğunu belirtmek gerekmektedir. Toplumsal yapıların tıpkı birer canlı organizma gibi, değişime, yenilenmeye, yeniden biçimlenmeye uğraması kaçınılmazdır. Toplumsal hareketler bu devinin çok önemli bir parçasını oluşturmaktadır. İnsanların bir amaç etrafında bir araya gelerek organize bir çaba göstermesi ile toplumsal hareketler oluşmakta bu da toplumsal değişimlerin gerçekleşebilmesine yol açmaktadır.

Yeni toplumsal hareketler ise ekonomi ve sınıf mücadelesi yerine, devleti ele geçirme amacı gütmeyen, eşitlik, farklılık ve kimlik temelli sorunlara yönelmiş, şiddet karşıtı hareketlerdir. Bunlar; çevre hareketi, kadın hareketleri, savaş karşıtı hareketler, nükleer karşıtı hareketler, azınlık hareketleri, insan hakları hareketi gibi hareketlerdir. İnternet teknolojilerinin gelişmesiyle sosyal medyanın hayatımızın bir parçası olması, dijital aktivizmi de beraberinde getirmiştir. Dijital platformlar bireye hareket özgürlüğü sağlamakta, internet erişimi ile düşüncelerini anında ve sürekli olarak paylaşma imkânı tanımaktadır. Bu sayede bireyler pek çok toplumsal konuda etkileşimde bulunabilmekte, ortak hareket etme kabiliyetine sahip olabilmektedir. Dijital platformları kullanarak gerçekleştirilen aktivizm, pek çok ülkede önemli değişimlerin yaşanmasına yol açmıştır. Arap Baharı, Gezi Parkı, Sarı Yelekliler, Occupy Wall Street ve son dönemde gerçekleşen Black Lives Matter dijital aktivizme örnek olarak verilebilir. Artık kadın hareketleri de dijital platformları kullanarak etkinliklerini artırmaktadır.

Bu çalışmada bir dijital aktivizm örneği olarak, Afganistan’da kadınların hakları ve özgürlükleri için gerçekleştirdikleri MyRedLine hareketine dair paylaşımların yer aldığı Facebook ve Twitter sosyal medya hesapları içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın araştırma soruları şu şekilde oluşturulmuştur: Dijital medyanın kadın hareketleri üzerindeki rolü ve etkisi nedir? Kadın hareketi, dijital platformlar sayesinde Afganistan’da etkinliğini artırabilmiş midir? Kadın hareketi dijital medya sayesinde siyasi ve toplumsal anlamda yeterli desteği görebilmiş midir? Dijital aktivizmin başarıya ulaşabilmesine siyasi, sosyal ve ekonomik faktörler etki etmekte midir?

1. Toplumsal Hareketler

Son yirmi yılda, toplumsal hareketler; kendi üyelerini harekete geçirmek, yeni üyelere ulaşmak, medya ve toplumsal aktörlerle ilişki kurmak için yeni iletişim teknolojilerine ve günümüzde özellikle sosyal medyaya daha fazla güvenmektedir. Toplumsal hareketlerin tanımı konusunda bilimsel bir fikir birliğinin olduğunu söylemek güçtür. Bunda her tanımın teorisyenlerin teorik varsayımları olduğu gerçeğinin yanı sıra, alanda pek çok çerçevenin var olması ve bunların her birinin toplumsal hareketleri farklı kavramlaştırması ve tanımlaması etkili olmaktadır.

Toplumsal hareketler, bir parçası olduğu grup, toplum veya dünya düzenindeki değişimi teşvik etmek veya buna direnmek amacıyla kurumsal kanalların dışında bir dereceye kadar örgütlenme ve süreklilik ile hareket eden bir kolektivite olarak tanımlanabilir (McAdam ve Snow, 2010, s. 12). Touraine (1999) toplumsal hareketleri mevcut siyasal sistemin işleyişini değiştirmek ya da toplumun kültürel yapısında reform yapmak

için girişilen çabalar bütünü olarak ifade etmektedir (s. 51). Giddens (2006), toplumsal hareketi, “yerleşik kurumsal alanın dışında gerçekleşen eylemler yoluyla, ortak bir çıkarı korumaya ya da ortak bir hedefe erişmeyi sağlayabilmeye yönelik toplu girişimler” (s. 867) olarak tanımlamaktadır. Ranney (2014) ise toplumsal hareketlerin, adaletsizliği protesto etmek ve statükoya meydan okumak için bir grup insanın bir araya gelmesiyle oluştuğunu belirtmektedir (s. 7). Bu hareketler; içinde bulunduğu toplumdan ve toplumsal gelişmelerden etkilenir, yerel ya da uluslararası olabilir ve çeşitli sosyal, siyasi ya da ekonomik sorunları ele alabilir. Toplumsal hareketlerin arkasındaki temel itici gücün ise eşitsizlikler, adaletsizlikler ve haksızlıklar olduğu söylenebilir. Nihayetinde toplumsal hareketleri; yararlı olduğuna inandıkları toplumsal değişimi gerçekleştirmek ya da zararlı olduğuna inandıkları toplumsal değişime direnmek için çok sayıda insanın bir araya gelerek organize bir çaba göstermesi olarak tanımlayabiliriz.

Robert Metron ve arkadaşlarına göre tüm toplumsal hareketler üç özellik çerçevesinde oluşmaktadır. Bunlar; hareketin belirli bir amacının olması, uyum içinde hareket eden organizasyonlara sahip olması ve herkesi ortak bir paydada buluşturacak bir ideolojiye sahip olmasıdır (Metron’dan aktaran: Şimşek, 2004, s. 113). Bu özellikler toplumsal hareketlerin niteliksel olarak değişiklik gösterdiği durumlarda dahi özünde mevcut olan özelliklerdir. Bununla birlikte Christiansen (2011) toplumsal hareketlerin dört aşamadan oluştuğunu belirtmektedir. Bu aşamaları “ortaya çıkış”, “birleşme”, “bürokratikleşme” ve “gerileme” şeklinde adlandırmaktadır. Ortaya çıkış döneminde, örgütsellik açısından küçüktürler ve hazırlık dönemindedirler. Bu aşamada hareket aktörleri kışkırtıcı bir rol oynar ve farkındalık yaratmak için inisiyatif alır. Bu bağlamda kolektif eylemden ziyade bireysel eylemin söz konusu olduğu söylenebilir. İkinci aşama olan birleşmede aktörler örgütlenir, liderlik ortaya çıkar, çok sayıda insan harekete katılır ve kitlesel güç gösterileri veya protestolar meydana gelir. Üçüncü aşama olan bürokratikleşmede, toplumsal hareketler amaçlarına ulaşmak için siyasi seçkinlere ulaşır. Son aşamada, toplumsal hareketler ya başarıya ya da başarısızlık nedeniyle geriler (ss. 16-19).

Toplumsal hareketler, günümüzde devlet iktidarını değil, devletten özerklik kazanmayı hedeflemektedir. Amaç devlet aygıtını aşağıdan yukarıya doğru kullanmak ve devlet mekanizması içinde işlevsel olabilmektir (Collas, 2002, s. 90). Yani toplumsal hareketler iktidarı ele geçirmek ve sistemi değiştirmek gibi amaçlar gütmemektedir. Çoğu zaman mevcut siyasal ve ekonomik güçler karşısında adaletsizliğe karşı mücadele etmek, tepki göstermek ve buna dair çözüm önerileriyle değişimi gerçekleştirmeyi amaç edinmektedir. Mannheim (2002) da toplumsal hareketlerin var olan toplumsal yapıya karşı verdikleri mücadelede geleceği insanlar için umutlu kılmaya çalıştıklarını, bu anlamda tarihsel olarak tüm muhalif toplumsal hareketlerde ütopyaların izi olduğunu belirtmektedir. Toplumsal özgürleşmeyi hedefleyen toplumsal hareketler, içerisinde yaşanan dünyanın ötesinde eşitlikçi, özgür bir dünya kurgulamaktadırlar. Bu bağlamda ütopya ulaşılması gereken hedef olarak konumlanmakta ve toplumsal mücadelenin özgürlükçü yapısı ütopyadan beslenmektedir (s. 216). Küreselleşme ile kurulan yeni dünya düzeninde emperyalizme karşı sürdürülen 19. yüzyıl Marksist temelli emek sermaye çelişkisi odaklı eski toplumsal hareketler ise artık yerini yeni toplumsal hareketlere bırakmıştır. Ancak toplumsal hareketlerin eski ve yeni ayrımına tabi tutulmuş olması, bu hareketlerin birbirlerinden bağımsız ve farklı ya da daha önemli ya da önemsiz oldukları anlamına gelmemektedir.

2. Yeni Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm

Yeni toplumsal hareketler postmodern toplumlardaki toplumsal hareketleri ve bu hareketlerin rolünü analiz etmek ve açıklamak için kullanılan bir hareket teorisidir. Yeni toplumsal hareketleri genellikle 1968 dönemine damga vuran devleti ele geçirme amacı olmayan, kimlik yönelimli, şiddet karşıtı hareketler olarak tanımlamak mümkündür (Hira, 2016, s. 145). 1960'lı yıllardaki eski toplumsal hareketler, siyasal iktidarı hedefleyen, ekonomik çıkar odaklı ve sınıfsal bir yapıya sahip olan hareketlerdir (örneğin işçi hareketleri). Yeni toplumsal hareketler ise, 1970'lerden itibaren ortaya çıkmış olan çevre hareketi, kadın hareketleri, savaş karşıtı hareketler, nükleer karşıtı hareketler, azınlık hareketleri, insan hakları hareketi gibi hareketleri ifade etmektedir (Önder, 2003, ss. 34-35). Ancak yeni toplumsal hareketlerin odaklandığı konuların eski hareketlerde gündeme getirilmemiş ya da ilk defa mücadele konusu hâline gelmiş olarak algılanması da doğru değildir. "Örneğin kadın hakları hareketi, onlarca yıldır işçi örgütlerinin odaklandığı sorunların aynılarına (iş yeri koşulları ve ücretler) odaklanmaktadır. Benzer şekilde ABD'nin askerî gücünü protesto eden pek çok insan, öncelikli amaçlarını tüm dünyada ekonomik eşitlik olarak kabul etmektedir" (Macionis, 2012, s. 616). Bu bağlamda yeni toplumsal hareketlerin, öncülleri olan eski toplumsal hareketler üzerine inşa edilmiş olduğu söylenebilir.

1960'larda ve 1970'li yıllarda yeni toplumsal hareket teorisyenleri, geleneksel toplumsal hareket teorilerinin varsayımlarına meydan okumak için o sırada meydana gelen birçok sosyal hareketi örnek olarak kullandılar. Örneğin, yeni toplumsal hareket teorisyenleri, savaş karşıtı, çevresel, sivil haklar ve kadın hareketleri üzerine yaptıkları çalışmalar aracılığıyla, toplumsal hareketlerin değişimi etkilemek için kimlik inşası, yapısal değişim ve bilgi kontrolüne odaklandığının altını çizdiler (Flynn, 2011, s. 91). Bu noktada da eski toplumsal hareketlerin teorilerinden kopmuş oldular.

Yeni ve eski toplumsal hareketler arasındaki farkları inceleyecek olursak; eski toplumsal hareketlerin ekonomik gelişmişlik, refah dağılımı, paylaşım gibi konular etrafında örgütlendiği, yeni toplumsal hareketlerin ise gençlik, çevre, kadın hakları, insan hakları gibi konular etrafında örgütlendiği görülmektedir. Diğer bir farklılık olarak eski toplumsal hareketlerin eylem biçimleri ve yöntemleri siyasal parti ve sendikalar gibi örgütlenme yapıları üzerinden gerçekleşmektedir. Yeni toplumsal hareketlerde ise sosyal platformlardaki bireysel örgütlenmeler söz konusudur. Eski toplumsal hareketler tüketim özgürlüğü ve maddi ilerleme gibi konuları ele alırken, yeni toplumsal hareketler kişisel özerklik ve kimlik gibi konuları ele almaktadır. Aktörler açısından eski toplumsal hareketler, grup olarak hareket eden işçi hareketi gibi toplumdaki bağımsız olmayan hareketlerdir. Yeni toplumsal hareketlerde yer alan aktörler, grup davranışından uzak, belli temalar etrafında bir araya gelmiş topluluklardan meydana gelmektedir (Offe, 1985, ss. 819-820). Bu bağlamda yeni toplumsal hareketlerde yer alan herhangi bir aktivist hem feminist hareketler hem de gençlik hareketleri içinde yer alabilmektedir. Bu durum, yeni toplumsal hareketlerin amaçlarının eski hareketlere göre, ekonomik ve politik temel yerine kültürel temelli olması ile açıklanabilmektedir.

Touraine (2007, s. 274), eski toplumsal hareketler ile yeni toplumsal hareketlerde ön plana çıkan önceliklerin farklılaştığına dikkat çekerek, söz konusu hareketlerdeki stratejik değişimleri karşılaştırmıştır. Bu durumda eski toplumsal hareketler toplumdaki

en yoksul kesimlerden ziyade ücretlilerden oluşan orta sınıfın çalıştığı sektörleri savunmayı tercih ederken; yeni toplumsal hareketler hem toplumsal hem de kültürel nitelikli sorunlara duyarlı olan yeni bir kuşağı temsil etmektedir. Bu yeni kuşak için önemli olan, üretim araçlarının yönetimi sorunu için mücadele etmek yerine eğitim, toplumsal ve kültürel konular hakkında kamusal alanda bir bilinç oluşturmaktır.

Bu bağlamda yeni toplumsal hareketlerin belirleyici özelliklerini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- Yeni toplumsal hareketlere katılan bireyler aynı sınıfın üyeleri olmayıp, farklı toplumsal aidiyetlere sahiptir.

- Bu bireyler, sahip oldukları değer yargıları ve fikirler bakımından bir çoğulculuk göstermektedir.

- Bireyler ekonomik amaçlardan daha çok kimlik ve kültürel konulara ilişkin talep ve beklentiler üzerine hareket etmektedir.

- Bireyler, kendilerini grup ve sınıf aracılığıyla değil, daha çok bireysel olarak nitelendirmektedir.

- Yeni toplumsal hareketler, bireyin toplumsal yapı içindeki kişisel yönlerini yansıtmaktadır.

- Şiddete değil sivil itaatsizliğe yönelik eylemler gerçekleştirmektedirler (Johnston vd. aktaran: Hira, 2016, s. 153).

Bu özelliklerin yanı sıra günümüzde artık yeni toplumsal hareketlerin iletişim ortamının internet olduğunu söylemek mümkündür. Aktivist birey ve örgütler hedeflerine dair çeşitli enformasyon ve fikirleri dijital ortamda hızlı ve özgür bir şekilde paylaşarak kamuoyunun desteğini almayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda yeni toplumsal hareketler karşımıza dijital aktivizm kavramını çıkarmaktadır.

2.1. Dijital Aktivizm

Teknolojinin gelişmesiyle yaygınlaşan internet kullanımı, etkileşim özelliğini barındıran Web 2.0 uygulamasıyla birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Web 2.0, World Wide Web'i ve kaynaklarını kullanmanın yeni bir yolu olarak sadece pasif biçimde web sayfalarının okunmasını değil, aktif ve etkileşimli bir hâl alarak, katılımcı bilgi paylaşımını, karşılıklı kullanılabilirliği, kullanıcı merkezli tasarımı da olanaklı kılmıştır. Web'in bu etkileşimli yeni tabanı, iş ve eğitim olmak üzere pek çok alanda kullanılmaktadır. Web 2.0 ayrıca bilgi, yorum, fotoğraf, video vb. alışverişi yaparak sosyalleşmeyi ve etkileşimi desteklemektedir. Facebook, Twitter, Delicious ve Flickr gibi sosyal ağlar insanların iletişimde kalmasına, arkadaş edinmesine ve daha pek çok şeye olanak tanımaktadır (Buzzi, Buzzi ve Leporini, 2011, s. 151). Web 2.0 uygulamasıyla bireyler hem içerik üreticisi hem de tüketicisi konumuna kavuşmuşlardır. Toffler (1981), *Üçüncü Dalga* kitabında içinde bulunduğumuz çağı, teknoloji, bilgi çağı olarak nitelendirirken, bu çağın bireylerini de 'prosumer' kavramıyla tanımlamıştır. Prosumer, producer (üretici) ve consumer (tüketicisi) kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Böylece sosyal medya, kullanıcılar için hızlı bir şekilde hem ürettikleri hem tükettikleri yeni nesil bir iletişim kaynağı olma özelliğini almıştır.

Sosyal medyanın kullanım alanının genişlemesiyle hayatımıza dâhil olan yeni bir kavram da dijital aktivizm olmuştur. Aktivizm “toplumsal dönüşüme destek olmak ya da karşı çıkmak amacıyla gösterilen çabaların tamamı” olarak tanımlanırken, dijital aktivizm de “dijital platformu kullanan her türlü aktivizm örneği” olarak tanımlanabilmektedir (Sivitanides, 2011, s. 2). Dijital aktivizm; internet ortamında toplumsal ya da politik konularda, karşı ya da taraf olmanın yanı sıra herhangi bir konuda kişilerin fikirlerini değiştirmeye yönelik etkileme çabası olarak tanımlanabilmektedir (Çoban ve İnceoğlu, 2015, s. 13). Diğer bir tanımla dijital aktivizm, sosyal medya, özellikle Twitter ve Facebook, YouTube, e-posta ve podcast’ler gibi elektronik iletişim teknolojilerinin, toplumsal hareketin daha hızlı bir iletişim içinde olması ve yerel bilgilerin geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamak için kullanılmasıdır (Pathak, 2013, s. 1). Bu bağlamda değerlendirildiğinde özellikle internet ve sosyal medyanın toplumsal hareketlerin yayılımını kolaylaştırmakta olduğu ve onları daha önce benzeri görülmemiş bir hızla uluslararası kamuoyunun dikkatine sunarak, hareketlerin tam anlamıyla gerçek zamanlı olarak izlenmesine de olanak tanıdığı söylenebilmektedir. Nitekim gerçek zamanlı paylaşım fırsatı sayesinde özellikle Twitter, bilgiyi geniş bir kitleye yaymanın, toplumda bir kamu söylemini etkilemenin ve kullanıcıları sosyal tartışmalara dâhil etmenin en popüler yollarından biri olarak görülmektedir. Üç farklı ülkeden üç farklı hareketi (Occupy Wall Street, Indignados ve Aganaktismeni) inceleyen yakın tarihli bir araştırma, Twitter’ın gerçekten de hareketi popülerleştirmeye ve halkın katılımını artırma çağrısını genişletmeye yardımcı olduğunu belirtmektedir (Brünker, Wischnewski, Mirbabaie ve Meinert, 2020, s. 2357). Bu bağlamda Twitter’ın örnek verilen toplumsal hareketler dâhilinde de niteliksel olarak hareketin yapısını biçimlendirdiğini ve niceliksel olarak da hareketin daha geniş bir katılım olanağına kavuşmasını sağladığını söylemek mümkündür.

Joyce (2010), “Dijital aktivizmin altyapısı, bilgi iletmek için dijital kod kullanan birbirine bağlı bir grup cihaz olan dijital ağa dayanmaktadır. Ağların güzelliği, bağlantının dağıtılmış olmasıdır. Ağlar bizi sadece merkeze bağlamaz, bizi birbirimize de bağlamaktadır. Böylece çok sayıda vatandaş birbiriyle daha kolay bağlantı kurabildiğinde, orijinal içerik gönderip alabildiğinde ve eylemi koordine edebildiğinde, etkili siyasi hareketler yaratabilmektedirler” (s. 2) demektedir. Bu hareketler arasında öne çıkanlar arasında İstanbul Gezi Parkı, Arap Baharı, Occupy Wall Street, İspanya’da Indignados, Brezilya’da 20 Cents hareketi örnek olarak gösterilebilir. Bu hareketler çoğunlukla sosyal medya üzerinden partilerin, sendikaların ve geleneksel kitle örgütlerinin varlığı olmaksızın eyleme çağrılan gençlerden oluşmaktaydı. Bu bağlamda dijital aktivizmde hareketlerin liderleri veya hiyerarşisi olmadığını söylemek mümkündür. Ayrıca yeni iletişim teknolojileri ve internetin gelişimi ve erişilebilirliğinin artması, aynı zamanda toplumsal sorunların farkındalığını, hassasiyetini ve bazı zamanlar çözümünü de dijital aktivizmle beraberinde getirmeye başlamıştır. Nitekim Göker (2009) dijital aktivizmi, internetin sosyal dünyada bir devrim yaptığını, insanlığın problemlerinin bu araç üzerinden çözüleceğini, politik süreçlerden ve karar alma mekanizmalarından dışlanan yurttaşların daha katılımcı ve şeffaf demokrasiye bu araç üzerinden kavuşabileceklerini savunanların oluşturduğunu belirtmektedir.

Dijital aktivizmin altyapısını oluşturan dijital teknolojinin kullanım olanakları ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Bu altyapının nasıl kullanılacağı ya da kullanılıp kullanılmayacağı ekonomik, sosyal ve siyasi faktörler tarafından belirlenmektedir. Ön-

celikle ekonomik faktörler dijital mal ve hizmet satın alma yeteneklerini şekillendirdiğinden dolayı aktivizmin niteliğini etkilemektedir. Örneğin, zengin ülkelerde daha fazla kişinin internet hizmetleri için ödeme yapabilmesi ve firmalar arasındaki rekabetin yol açtığı daha düşük kullanım fiyatları insanların aktivizme dâhil olmasını kolaylaştırmak tadır. Bununla beraber ekonomik faktörler, pahalı olan teknolojik cihazlara erişilebilirliği de etkilemektedir. Bu yüksek işlevselliğe sahip cihazların, finansal kaynaklara sahip olanlar için daha erişilebilir olması dijital aktivizme katılım oranlarını da etkilemektedir (Joyce, 2010, ss. 4-5). Elbette bu durum sınırlı finansal kaynaklara sahip kişilerin dijital aktivizmde yer almasını engellememektedir. Bilgisayarların akıllı telefonlardan daha geniş bir çeşitlilikte aktivizm uygulamalarına izin veriyor olmasıyla birlikte akıllı telefonlarla bilgisayarlar arasındaki farkların gittikçe azalmış olması, akıllı telefon kullanımının da artmasına yol açmaktadır. Bu durum aktivistlerin daha güçlü ve daha ucuz cihazlarla siyasi ve sosyal değişim hedefleri için dijital altyapıyı kullanabilmesini sağlamıştır.

Siyasi faktörler de dijital aktivizmi etkilemektedir. Demokratik toplumlarda bireyler hükümetler üzerinde bir etkiye sahip olduğunda dijital aktivizmin siyasi bağlamı kanun ve düzenlemeler açısından anlaşılabilir. Fakat baskıcı ve otoriter hükümetler dijital aktivizm ortamını belirlerken demokrasi çerçevesinde hareket etme zorunluluğu hissetmeyebilmektedir. Bu nedenle bu ülkelerde, aktivistler hükümetin dayattığı sınırlamalar nedeniyle istedikleri düzeyde aktif olamayabilmektedir. Toplumsal normlar da bir bireyin aktivizm için dijital teknolojiyi kullanıp kullanmayacağı ve nasıl kullanacağı konusunda etkili olabilmektedir. Nasıl ki bireylerin ne giymesi gerektiği ya da nasıl davranışlar sergilemesi gerektiğiyle ilgili beklentiler varsa dijital aktivizmle ilgili beklentiler de bulunmaktadır. Bu beklentiler sosyal gruplar arasında farklılık göstermekte ve genellikle yaş, cinsiyet, din, eğitim, etnik köken veya sosyo-ekonomik durum gibi özelliklere dayanmaktadır (Sivitanides, 2011, s. 3). Dijital aktivizm, eylem ve protestolara fiziksel katılımı gerçekleştirmemektedir. Aktivistler herhangi bir konu ya da duruma ilişkin eylem ve protestolarını dijital ortamda içerik üretip paylaşarak, üretilen içeriklere yorum yaparak, bir içeriği beğenerek, yeniden göndererek, imza kampanyaları düzenleyerek ya da imza kampanyalarına katılarak gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde dijital aktivizmin işlevselliği açısından siyasi faktörlerin, ekonomik ya da sosyal faktörlerden daha etkili olduğunu söylemek mümkündür. Demokrasi kültürünün gelişmediği ya da az geliştiği ülkelerde iktidarlar, dijital ortamı kontrol altında tutmak için gerekli yasal düzenlemeleri yapabilmekte, internet yavaşlatma, içerik takip etme ve içeriğin çeşitli gerekçelerle ihbar edilmesi ve cezai işlemlere tabi olması, ya da bazı uygulamaların kapatılması gibi çeşitli politikalar gerçekleştirebilmektedir. Böylece aktivistlerin eylem alanı olan dijital ortam kontrol altında tutulmaktadır. Bunun yanı sıra hükümetler tarafından gerçekleştirilen bu tür cezai yaptırımlar, toplumda bir korku kültürü oluşmasına da yol açmaktadır. Bireyler özgürce paylaşım yapabilecekleri bir ortam oluşsa bile, otokontrol uygulayarak kendilerini özgürce ifade etmekten kaçınabilmektedir. Sonuç olarak baskıcı ve otoriter hükümetlerin bulunduğu ülkelerde bu bağlamda dijital aktivizmin gelişim göstermesi daha güç gerçekleşmektedir.

Yine de sosyal medyanın varlığının bu ülkelerde dahi toplumsal hareketlerin niteliğini değiştirdiği ortadadır. İnternetin bireylere ve taban örgütlerine en büyük vaatlerinden biri, medyanın eşik bekçilerinin ve hükümet sansürlerinin üstesinden gelerek potansiyel aktivistler, spesifik gruplar ve taban örgütlerinin doğrudan iletişim ku-

rabilmesini sağlamasıdır. Yakın geçmişte de Orta Doğu'daki bireyler ve taban örgütleri, bölgeyi sarsan ve uzun süredir liderleri deviren protestolarla ilgili bilgileri organize etmek ve yaymak için Facebook ve Twitter'ı kullanmıştır (İsa ve Himelboim, 2018, s. 3). Her türlü iktidarın gazete, televizyon, radyo gibi konvansiyonel medya üzerindeki hâkimiyeti karşısında bireyler bir tür direniş alanı olarak sosyal ağları kullanmaktadır. Böylece baskıdan uzaklaşan bireyler, sosyal ağların sunduğu özerklik ile her türlü enfomasyona ulaşabilmekte ve bu enfomasyon sürecine üreterek de katkı sağlayabilmektedir (Çaycı ve Karagülle, 2014, s. 6372). Bu bağlamda sosyal medya; hükümet sansürlerinden kaçınma, yerel ve uluslararası desteği harekete geçirme, seçkinlere ve medyaya ulaşma ve aktivistlerle iletişim kurma konularında toplumsal hareketlerin başarıya ulaşmalarını sağlamaktadır. Kadın hareketleri de uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. Ancak aktivizmde teknolojinin egemen olması, teorisyenlerin ve aktivistlerin toplumsal hareketlerdeki "toplumsal"ı, nasıl anlamlandırdığını temelden değiştirmiş olduğundan kadın hareketleri de dijitalleşme ile yeni bir döneme girmiştir.

3. Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Kadın Hareketleri

Kadın hareketleri, demokrasi hareketlerinin önemli ve kritik bir parçasını oluşturmaktadır. Çakır (1994), kadın hakları hareketlerinin her ne kadar 19. yüzyılda etkin olarak ortaya çıkmış olsa da kadının toplum içerisindeki var olma mücadelesinin çok eskilere dayandığını belirtmektedir. Kadın hareketleri, kadınların kendilerine yüklenen rol kalıplarına, yaşam tarzına bir başkaldırı olarak ortaya çıkmıştır. Kadınların, hakları için tüm dünyada verdikleri mücadele aynı doğrultuda olmakla birlikte, günümüzde dahi ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Her bölgede geliştirilen kadın hakları kavramını, o bölgenin sosyo-kültürel, siyasal ve dinî dinamikleri ortaya koymaktadır (s. 18). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları söz konusu olduğunda her ülkede demokratik geçişlerin karışık bir geçmişe sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Feminist literatürde kadın hareketleri için yapılan ayırım, eski ve yeni hareketler olarak değil, birinci ve ikinci dalga hareket olarak adlandırılmaktadır. Kadın hakları hareketinin 19. yüzyılın başlangıcındaki ilk dalgası, tüm eski toplumsal hareketler gibi eşitlik ve özgürlük talepleri etrafında şekillenmektedir. Bu dönem feministlerinin söylemleri, kadınların kamusal alana dâhil olması, bir insan ve yurttaş olarak erkekler ile eşit katılım ve söz hakkına sahip olması gibi konular üzerine şekillenmiştir (Budak, 2018, s. 39). Kadınların oy kullanma, seçme ve seçilme, çalışma, meslek sahibi olma, mülkiyet ve eğitim hakkı gibi temel siyasi ve sivil hakları için mücadele amaçlanmıştır (Özudoğru Erdoğan, 2021, s. 36). Ancak bu dönemde cinsiyet farklılığına dair talepler hoş karşılanmamış veya küçük sorunlar olarak görülmüştür. Örneğin, 19. yüzyıl boyunca Marksizm, kadının kurtuluşunu proletaryanın kurtuluşunun bir sonucu olarak görmüştür. Sonuç olarak, kadınlar görünür olmak için kendi özel gazetelerini ve hareketlerini yaratmak zorunda kalmışlardır. Örnek vermek gerekirse, 1881 yılında Fransa'da kadınlar haklarını savunabilecekleri ve kamuoyu ile paylaşabilecekleri bir mecraya, çıkardıkları La Cito-yenne gazetesi ile kavuşabildiler. "Oy hakkı savunucuları- suffragettes" (kadınların oy hakkı için savaşılan kadınlara atfedilen terim) için ilk görünür forum olan bu gazetelerde kadınlar hakları için tartışılabilir olanağı buldular (Vernet ve Butera, 2005, s. 177). Bu da bize kadınların hak arayış süreçlerinde günümüzde bile geleneksel medyada hâlâ devam edebilen temsil sorununu işaret etmektedir.

İkinci dalga kadın hareketi ise birinci dalgada söz konusu olan taleplerin yanı sıra, yeni toplumsal hareketlere dair talepleri de beraberinde getirmiştir. Birinci dalga hareketinde özel alan - kamusal alan ayrımının farkındalığı gerçekleşmiş olmasına karşın, üzerinde durulamayan ve başarıya ulaşamayan kadının özel alana itilişi ve toplumsal yaşam içerisinde yer aldığı ikincil konum sorunları da ikinci dalga hareketinde dile getirilmeye başlanmıştır. Feminist hareketin bu iki dalgasının birbirinden belirgin sınırlarla ayrıldığı yönleri, toplumsal cinsiyet kalıplarına bakış açısı ve sistem eleştirisidir. Ortak noktaları ise eril tahakküme başkaldırı ve toplumsal yaşama eşit katılım talebi gibi hiyerarşi karşıtı söylemlerdir (Budak, 2018, s. 39). İkinci dalga bu harekette kadınlar aslında kendi bedenleri üzerinde tam kontrol hakkı talep etmiş ve yalnızca bir üreme aracı olarak görülmeyi reddetmişlerdir. Böylece bu dalga, özgürce seçilmiş annelik, evde şiddetin kınanması ve daha genel anlamda ataerkil bir toplumda eşitlik ile ilgili olarak şekillenmiştir (Vernet ve Butera, 2005, s. 178). Elbette kadın hareketleri gibi sosyal hareketleri birinci ya da ikinci olarak tanımlarken birbirinden tamamen bağımsız ve ayrı olarak değerlendirilmemek gerekmektedir. Çünkü ikinci dalga, birinci dalganın elde ettiği kazanımlar üzerine şekillenmiştir. Bu bağlamda aslında bir süreklilikten ve birikimden söz etmek doğru olacaktır.

Demokratikleşme süreci sonrasında bakıldığında kadın hakları mücadelesinin karşı hareketlerin oluşumundan da etkilendiği görülebilmektedir. Bu bağlamda toplumsal hareket teorisyenleri, sosyal hareketlerin gelişim sürecinde sıklıkla potansiyel reformları engelleyebilecek karşı hareketlerin olabileceğini belirtmektedir. Bu tür karşı hareketler çoğunlukla marjinal grupların kazanç sağladığı yerlerde başarılı olmaktadır. Hughes, Krook ve Paxton'ın (2015) belirttiği gibi, bu durum özellikle erkeklerin ayrıcalıklı durumlarını bozma potansiyeline sahip olan kadın hakları hareketi için de geçerli olabilmektedir (Hughes vd.den aktaran: Rinaldo, 2019: 136).

Daha önce de belirttiğimiz gibi, kadın hakları o bölgenin siyasi, sosyo-kültürel ve dinî dinamikleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu bağlamda Orta Doğu ülkeleri ile Avrupa ülkelerine bakıldığında, kadınların verdikleri mücadelelerin niteliksel olarak farklılıklar gösterdiği görülebilmektedir. Orta Doğu ülkelerinde özellikle şeriat kanunlarının geçerli olduğu ülkelerde, kadınlar kendilerini ifade edebilme özgürlüğüne sahip değildir. Teknolojinin gelişmesi ve sosyal medyanın hayatımıza girmesi, kadın hareketlerinin yayılımı açısından önem taşıyor olsa da ülkelerin teknolojiye erişiminin farklılık göstermesi bu bağlamda kadın hareketlerinin de dijital ortamda yayılımını güçleştirmektedir. Buna karşın kadın hareketleri açısından Arap ülkelerinde başarıya ulaşmış pek çok dijital aktivizm örneği de mevcuttur. Örneğin, Suudi Arabistan'da #EndMaleGuardianship ve #Women2Drive kampanyaları Twitter'da geniş bir destek göyerek başarıya ulaşmış kampanyalardır. Başarıya ulaşmaları Batı medyasının ilgisini çekmeleri ile de doğru orantılı gerçekleşmektedir. Uluslararası haber akışı dengesizliği sosyal medyanın varlığına karşın üçüncü dünya ülkeleri açısından hâlâ varlık göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, dijital aktivizmin gelişmiş ülkeler ve/veya gelişmekte/gelişmemiş ülkeler merkezli olması da hareketin niceliğini etkilemektedir.

Buna karşın Orta Doğu'da sosyal medya kullanımının artmış olmasının toplumsal hareketlere etki ettiği bir gerçektir. Arap Baharı esnasında sosyal medyanın kullanım düzeyi yüzde 30 artmıştır. Bu süreç içerisinde sosyal medya kullanıcılarının sayısı 27 mil-

yonu geçmiştir. Arap baharının ilk üç ayında Bahreyn’de yüzde 15, Mısır’da yüzde 29 ve Tunus’ta yüzde 17 (Dijitalhayattv, 2015) oranında sosyal medya kullanımında artış görülmüştür. Aynı durum kadın hareketleri için de geçerli olmuştur. Tunus, Mısır, Libya’daki milliyetçiler ve aktivistler ile Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve muhafazakâr Suudi Arabistan’daki hareketlerin kat ettiği yol, kadınların toplumlarında yerleşik olan ayrımcılık ve eşitsizlikle mücadele etmek için geleneksel olmayan medyayı kullanmaları gerektiğini anladıklarını göstermektedir. Kadınlar, hükümet tarafından kontrol edilen enformasyonun ya da medya sahipliklerinin kadınların sorunlarını görmezden geldiklerinin ve bu yolla seslerini duyuramadıklarının farkındalığıyla Twitter, Facebook ve Youtube gibi sosyal medya araçlarının avantajlarından yararlanmaya başlamışlardır (Ođine, 2013, s. 1). Sosyal medya aslında kadınlara hakları için mücadele edebilecekleri, kendilerini en açık şekilde temsil edebilecek bir mecra sağlamıştır. Bu bağlamda bakıldığında, sosyal medyanın Arap dünyasında kadınların güçlendirilmesini etkilediği görülebilmektedir. Elbette önemli olan diğer bir nokta, elde edilen kazanımların sadece korunmasını değil, aynı zamanda sürekli sosyal medya kullanılarak ilerlemesini sağlamaktır. Nitekim buna en iyi örnek günümüzde Afganistan olacaktır. Kadın haklarında kısa da olsa bir yol kat etmeyi başaran Afganistan’da ne yazık ki 31 Ağustos 2021 tarihinde Amerika’nın Afganistan’dan çekilmesi ve Taliban yönetiminin tekrar iktidarı ele geçirmesiyle kadın hakları askıya alınmıştır.

4. Tarihsel Süreçte Afganistan’da Kadın Hakları

Afganistan pek çok Orta Doğu ülkesi gibi kadınların birey olabilme mücadelesini en sert şekilde verdikleri ülkelerden biri olmuştur. Tarihsel sürece bakıldığında, öncelikle SSCB’nin ülkeyi işgal etmesi, mücahit grupların başlattığı iç savaş ve ardından Taliban örgütünün ülkeyi ele geçirmesi ile Afganistan kadınları zorlu dönemler yaşamıştır.

Afganistan’ın tarihsel süreci 22 Şubat 1919’da tahta geçen Amanullah Han’ın bağımsızlık ilan etmesiyle başlamıştır. Afganistan’ı çağdaştırmaya çalışan ilk devlet başkanı olan Emir Amanullah Han 1923 yılında ilk Afgan anayasasını ilan etmiştir. Amanullah Han tutuculuğa şiddetle karşı çıkarak, gelenekçi tutumları değiştirmeye çalışan bir lider olmasına rağmen, hâkimiyeti ele geçirdiği ilk yıllarda dinî duyguları kullanarak Müslümanları birleştirmek ve İslam dünyasından bu konuda yardım almak istemiştir. Ama zamanla ülke içindeki tutumu, laiklik üzerine şekillendirmeye başlamıştır (Gregorian, 1969, s. 239). Amanullah bu dönemde siyasi, ekonomik ve sosyal alanda pek çok reform gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirdiği önemli reformlardan biri kadınların sosyal hak ve özgürlükleri ile eğitim hak ve özgürlükleri konusunda olmuştur. Amanullah Han bu dönemde çocuk evliliğini ve çok eşliliği yasaklamış ve kadınları sosyal, siyasal yaşama katılımları için teşvik etmiştir.

Sosyal alanla ilgili reformlarda kılık kıyafete geniş yer verilmiştir. Erkeklere Avrupa tarzı kıyafet giyinme, kadınlara ise peçelerini açma zorunluluğu getirilmiştir. Eğitim alanında da kralın açık görüşlü olması önemli reformların gerçekleşmesini sağlamıştır. Eğitime ulaşmayı kolaylaştırmış, birçok okul açmış, ülkenin pek çok ilinde eğitim olanaklarını artırarak tüm halkın yararlanmasını sağlamıştır. Gelişmiş ülkelerle kültürel bağlar kurmuş ve Afganların eğitim görmesinde yardımcı olmaları için yurt dışından çeşitli eğitimeicileri davet etmiştir. 1928 yılına kadar kız okulları açarak, kızların eğitim hayatına dâhil olmasını sağlamış, 1928 yılında ilkokulda karışık eğitime başlanmış, küçük yaştaki

kız çocukları erkek okullarına kaydolma imkânı bulmuşlardır. Aynı sene içinde gerçekleştirdiği Avrupa gezisinden dönen Amanullah Han, kız ve erkek öğrencileri yüksek ve mesleki eğitim almaları amacıyla yurt dışına gönderme kararı almıştır. Ancak Amanullah Han’ın çağdaş tutumu, ülkedeki tutucu dinî kesimlerden sert eleştiriler ve tepkiler almıştır. Ülkede ayaklanmalar baş gösterince, Amanullah Han tahtını bırakmak zorunda kalmış ve bir daha dönmek üzere Afganistan’dan ayrılmıştır (Yılmaz, 2010, ss. 159-161).

Afganistan’da kadınlar 1992 yılından itibaren, Mücahitlerin (Köktenciler) dönemiyle birlikte siyasi ve sosyal hayattan dışlanmaya başlanmış, Taliban döneminde (1996-2001) ise bu durum çok daha kötüye gitmiştir. Taliban yönetiminde kadınlara karşı katı ve gayriinsani kurallar ve uygulamalar getirilmiştir. Bu dönemde kadınların çalışmasına ve sekiz yaşından sonra eğitim görmelerine izin verilmemiş ve bu yaşa kadar sadece Kur’an okumalarına izin verilmiştir. Eğitim almak isteyen kadınlar yeraltı okullarına gitmiştir. Erkek refakatçi olmadan ve çorapsız, burkasız bir şekilde evden çıkmalarına, erkek doktorlar tarafından tedavi edilmelerine izin verilmemiştir. 16 yaşın altındaki kızların evlenmesinin yolu açılmıştır. Kurallara uymayan kadınlar üzerinde uygulanan yaptırımlar, ülkede bir korku kültürünün yayılmasına yol açmış, bunun sonucunda da kadınlar sosyal ve siyasi hayattan soyutlanmıştır (Gürkan, 2021). Taliban sadece kadınlar için değil, erkekler ve çocuklar için de birtakım kurallar koymuştur. Taliban lideri Molla Ömer bir bildiri yayımlayarak tüm erkeklere sakal bırakma zorunluluğu getirmiş, sakal bırakmayanların veya sakalını kesenlerin en sert biçimde cezalandırılacağını açıklamıştır. Ayrıca çocukların oyuncaklarla oynaması, uçurtma uçurması, futbol, bilye gibi oyunlar oynamasını da yasaklamıştır (Oğuz, 1998, s. 265).

11 Eylül 2001 yılında ABD’de yaşanan ikiz kulelere yönelik terör saldırısının ardından ABD saldırısının baş sorumlusu olarak Usame Bin Ladin’i işaret etmiştir. Afganistan, Taliban hareketinin Ladin’i himaye ettiği gerekçesiyle ABD ve koalisyon güçleri tarafından işgal edilmiştir. Kabil, Taliban’ın geri çekilmesiyle 14 Kasım 2001’de ele geçirilmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) öncülüğünde düzenlenen konferansın ardından 5 Aralık 2001’de Bonn Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma sayesinde Afgan gruplarla geçici hükümet konusunda anlaşılmıştır. Afganistan’ın yeni Geçiş Hükümet Başkanı Hamid Karzai seçilmiş ve böylece yeni geçiş hükümeti kurulmuştur (Acet ve Doğan, 2017, s.64).

Böylece Afganistan’da yeni bir siyasi döneme adım atılmış, pek çok alanda olduğu üzere insan hakları konularında da bir iyileşme yaşanmaya başlanmıştır. 2004 anayasasında özellikle kadınların statüsü ile kadın ve çocuk haklarının tanınması konusundaki düzenlemeler önemlidir. Kadınların ülkenin siyasi ve sosyal yapılarına katılımı sağlanmış ve çağdaş okullar geleneksel okulların yerini almaya başlamıştır. Anayasanın 22. maddesi kadınlarla erkekler arasında ayrımcılığı yasaklarken, 44. maddesi hükümete, kadınlar için düzenli bir eğitim oluşturmak ve bunu teşvik etmek için etkili programların hazırlanması ve uygulanması görevini vermiştir. 33. madde kadın ve erkek tüm vatandaşların seçme ve seçilme hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. 34. madde ise tüm vatandaşların ifade özgürlüğünün dokunulmazlığına sahip olduğunu ifade etmektedir. 48. madde her Afgan vatandaşının çalışma hakkı olduğunu, meslek seçiminde ise özgür olduğunu söylemektedir. Bununla beraber 52. madde tüm sağlık hizmetlerinin ücretsiz olduğunu ve bundan tüm vatandaşların yararlanabileceğini belirtmektedir (The Constitution of Afghanistan,

2004). Tüm bu maddelere bakıldığında 2004 Anayasasında kadınlara hak ve özgürlükler verildiği en azından yasal olarak görülmektedir. Ancak ataerkil bir topluma sahip olan Afganistan’da kadınların bu anayasadan sonra da ikinci sınıf statüsünde yer aldığı ne yazık ki bir gerçektir. Afganistan’ın belirli şehirlerinin dışında kadınlar hâlâ 1996 yılında olduğu gibi yaşamlarına devam etmiştir. Yine de Taliban yönetimi sonrasında pek çok hak elde etmiş olan kadınlar; ABD, Afganistan Hükûmeti ve Taliban arasında 2018 yılından beri süregelen Barış Müzakerelerine¹ de temkinli yaklaşmışlardır. Taliban zihniyetinin kadınlar konusundaki tutumunun değişmeyeceğini ve barış sağlanırsa elde ettikleri kazanımları tekrar kaybedeceklerini belirten kadınlar ne yazık ki bu konuda haklı çıkmıştır. Taliban militanları 2001 yılından, ABD’nin Afganistan topraklarından çekilme kararı aldığı 2021 yılına kadar, yabancı güçlere ve Afgan devletine karşı hareket etmiş ve nihayetinde 15 Ağustos 2021 tarihinde Taliban başkent Kabil’i ele geçirmiştir. Cumhurbaşkanı Eşref Gani’nin ülkeyi terk etmesiyle birlikte Taliban, iktidarı yeniden ele geçirdiğini ilan etmiştir (Güler, 24.12.2021).

Bu çalışmada 2019 yılında Barış Müzakere Süreci’nin devam ettiği dönemde hakları için mücadele vermeye devam eden kadınlar adına, Afganistanlı kadın gazeteci ve aktivist Farahnaz Forotan’ın 14 Mart 2019 yılında sosyal medya (Twitter ve Facebook) üzerinden “MyredLine” hashtagi ile başlatmış olduğu toplumsal hareket analiz edilmiştir.

5. Bir Dijital Aktivizm Örneği Olarak Afganistan Kadın Hakları Hareketi #MyredLine (Benim Kırmızı Çizgim) Hareketi’nin Sosyal Medya Paylaşımlarının İçerik Analizi

Gazeteci Farahnaz Forotan ve Ferdous Samim, 14 Mart 2019 yılında Twitter ve Facebook üzerinden #MyRedLine “Benim Kırmızı Çizgim” hashtagi ile bir toplumsal hareket başlatmıştır. Bu toplumsal hareket kampanyası kısa süre içerisinde Afganistan halkı tarafından büyük destek görmüş ve özellikle kadınlar ve genç kuşak, barış müzakeresi kapsamında kendi kırmızı çizgilerini Myredline hashtagiyle Facebook ve

¹“Afganistan’da barışın sağlanması amacıyla Taliban örgütü ile Afgan hükûmeti arasında barış görüşmeleri 2011 yılından itibaren devam etmekte ancak olumlu sonuçlar alınmamaktaydı. 2017 yılında ABD başkanlık koltuğuna oturan Trump, Afganistan barış görüşmelerini yeniden gündeme aldı, hükûmet ile örgüt arasındaki müzakerelerin başlamasına yönelik girişimlerde bulundu. Bu girişime destek veren Eşref Gani yönetimi Taliban ile önkoşulsuz müzakereye hazır olduklarını beyan etti; Taliban’a da zeytin dalı uzatarak (örgütü siyasi parti olarak tanıma, hapisteki Taliban unsurlarının salıverilmesi gibi) muhtelif vaatlerde bulundu. Ne var ki Gani’nin bu adımı Taliban’dan gerekli takdir ve onayı görmedi; aksine Taliban Gani ile değil, ancak ABD ile muhatap olacağını beyan ederek Kabil hükûmetine bir kez daha sırtını döndü. Taliban 2018’de sergilediği sert ve uzlaşsıdan uzak tutumunu kısıtlı da olsa terk etti; en azından ABD ile Taliban temsilcileri 2019 Şubat’ında Doha’da ilk kez barış görüşmeleri için bir araya geldiler. Yaklaşık altı ay boyunca sürediden görüşmeler neticesinde, ABD ve Taliban’ın anlaşmaya yakınlaştığı açıklandı. Oysa 2019 Ağustos’unda resmedilen olumlu hava kısa sürede dağıldı. Ertesi ay Afganistan Özel Temsilcisi Zalmay Halilzad, taraflar arasında anlaşmaya varıldığını ve Trump’ın onayının beklendiğini duyurmuştu. Kabil’de gerçekleşen terör saldırısında bir ABD askerinin ölmesi üzerine, Trump anlaşmayı rafa kaldırdığını beyan etti. Ancak 2019 Aralık’ında ABD ile Taliban arasındaki görüşmeler yeniden başladı; böylece Halilzad ile Taliban yetkilileri arasında gerçekleştirilen barış görüşmelerinde sona gelindiği düşüncesi giderek ağırlık kazandı, ilk defa Taliban ile barış müzakerelerinin bu kadar somutlaştığına tanıklık edildi” (Seren, 16.04.2021, Anadolu Ajansı, [AA]).

Twitter’da paylaşarak desteklerini vermiştir. Kadınlar bu hareketi başlatarak Barış Müzakere Sürecinde şimdiye dek elde ettikleri hakları kaybetmeme, kadın haklarına dair taleplerini yerel ve uluslararası kamuoyuna duyurma ve müzakerelerde kadınların hakları için kendilerini temsil etme olanağına sahip olmayı amaçlamıştır. Çalışmada #MyredLine hareketinin sosyal medya araçları Facebook ve Twitter’daki paylaşımları içerik analizi yöntemi kullanılarak niceliksel ve niteliksel olarak analiz edilmiştir.

5.1. Araştırmanın Amacı

Araştırma Afganistan’da gerçekleşen MyRedLine kadın hareketi üzerinde dijital medyanın rolü ve etkisini, kadın hareketinin Afganistan’da dijital medya sayesinde daha fazla kamuoyu desteği alıp almadığını ve kadınların taleplerini hangi değişkenler üzerinden tanımladıklarını ortaya koymayı amaçlanmaktadır.

5.2. Araştırmanın Objesi ve Yöntemi

Araştırma kapsamında MyRedLine Twitter ve Facebook sayfalarının paylaşımları 22 Eylül 2019 – 7 Şubat 2020 yılı ve hareketi başlatan Farahnaz Forotan’ın hareketle ilgili kişisel hesabından gerçekleştirdiği 14 Mart 2019 – 7 Şubat 2020 tarihleri arasındaki paylaşımları içerik analizi yöntemi kullanılarak niceliksel ve niteliksel olarak incelenmiştir. Araştırma kapsamında Twitter’da 519 adet tweet ve Facebook’ta 145 adet içerik analiz edilmiştir.

5.3. Araştırmanın Varsayımları

-Dijital medyanın MyRedline kadın hareketinin kamuoyunda bilinirliğini arttırdığı ve daha etkin olmasını sağladığı varsayılmaktadır.

-Afganistan halkının MyRedLine kadın hareketini desteklediği varsayılmaktadır.

-Kadınların dijital medyada kendilerini ve taleplerini daha özgür bir şekilde ifade edebildikleri varsayılmaktadır.

-Hareketin en fazla oranda kadın erkek eşitliği, barış, eğitim hakkı konularında hak elde etmeyi amaçladığı varsayılmaktadır.

5.4. Elde Edilen Bulgular

Araştırma kapsamında #Myredline hareketine dair Twitter ve Facebook’ta yer alan paylaşımlar niceliksel ve niteliksel olarak analiz edilmiştir.

Tablo 1: Sosyal Medya Platformlarına Göre Hareket ile İlgili Paylaşımların Sayısal Dağılımı

Sosyal Medya Platformlarına Göre Paylaşımlar	MyRedLine		Farahnaz Forotan	
	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
Twitter	302	85	217	70
Facebook	52	15	92	30
Toplam	354	100	309	100

Sosyal medya platformlarına göre paylaşımların sayısal dağılımı Tablo 1’de yer almaktadır. Buna göre Twitter ve Facebook’ta ilgili sayfaların paylaşımları ilk günden itibaren ele alınarak incelenmiş ve elde edilen bulgulara göre MyRedLine hareketine dair Twitter’da 302 içerik, Facebook’ta ise 52 içerik paylaşıldığı belirlenmiştir. Farahnaz Forotan’ın hareket ile ilgili paylaşımlarına bakıldığında ise, Twitter’da 217, Facebook’ta ise 93 paylaşım yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda toplumsal hareket ile ilgili Twitter’da Facebook’a oranla daha fazla paylaşım yapıldığı belirlenmiştir.

Tablo 2: Takip Eden Sosyal Medya Kullanıcı Sayısı

Sosyal Medya Kullanıcı Sayısı	MyRedLine		Farahnaz Forotan	
	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
Twitter	5378	43	59.980	21
Facebook	7253	57	223.456	79
Toplam	12631	100	283.436	100

Araştırma kapsamında harekete dair paylaşımların yer aldığı Twitter ve Facebook hesaplarını takip eden kullanıcı sayıları da incelenmiştir. Bu bağlamda elde edilen bulgulara göre, MyRedLine’in resmî Twitter hesabının 992, Facebook hesabının ise 7253 takipçisi olduğu görülmüştür. Farahnaz Forotan’ın kişisel hesabına bakıldığında ise Twitter’da 59.980, Facebook’ta ise 223.456 takipçisi olduğu belirlenmiştir. Facebook’un Afganistan’da yaygın olarak kullanılmasından dolayı daha fazla sosyal medya kullanıcısının bu platformu tercih ettiği söylenebilir. Her ne kadar hareket ile ilgili Twitter hesapları daha aktif kullanılmış ve daha fazla paylaşım yapılmış olsa da kamuoyu oluşumunda takip eden kullanıcı sayısı önem taşımaktadır. Bu bağlamda üstteki iki tabloya bakıldığında, her ne kadar Twitter’da paylaşım sayısı daha fazla olsa da, takipçi sayısının olduğu Facebook hesapları hareketin etkinliğinde daha fazla rol oynamaktadır.

Tablo 3: MyRedLine Hareketi’nin Twitter Paylaşımlarının İçerik Özellikleri

MyRedLine hareketinin Twitter Paylaşımlarının İçerik Özellikleri	Video		Fotoğraf	
	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
MyRedLine hareketinin içeriği	36	24	26	31
Farahnaz Forotan tarafından gerçekleştirilen aktivist eylemler	38	25	15	18
Afganistan Halkının Hareket ile İlgili Görüşleri	65	42	37	45
Müslüman Dinî Aktörlerin Hareket ile İlgili Görüşleri	2	1	-	-
Afganistan’ın Yurt dışındaki Büyükelçiliklerinin hareket ile ilgili görüşleri	-	-	1	1
Afganistan’daki Yabancı Ülkelerin Büyükelçiliklerinin hareket ile ilgili görüşleri	-	-	4	3
Afganistan Siyasi Aktörlerinin hareket ile ilgili görüşleri	9	6	-	-
Yabancı Siyasi Aktörlerin hareket ile ilgili görüşleri	-	-	2	2
Diğer	3	2	-	-
Toplam	153	100	85	100

#MyRedLine hareketine dair MyRedLine ve Farahnaz Forotan’ın Twitter hesaplarındaki paylaşımların içerik özellikleri analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre toplumsal hareket sürecine dair paylaşımlarda bulunan Twitter hesaplarında video paylaşımının fotoğraf paylaşımından daha fazla yapıldığı belirlenmiştir. Twitter’da yer alan videoların içerik özellikleri incelendiğinde ise en fazla oranda Afganistan halkının hareket ile ilgili görüşlerine yer verildiği belirlenmiştir. Bunu oran sırasıyla; Farahnaz Forotan tarafından gerçekleştirilen aktivist eylemler, MyRedLine hareketinin içeriği, Afganistan siyasi aktörlerinin hareket ile ilgili görüşleri, diğer ve Müslüman dinî aktörlerin hareket ile görüşleri takip etmektedir. Toplumsal hareket sürecine dair paylaşımlarda bulunan Twitter hesaplarında paylaşılan fotoğrafların içerik özelliklerine bakıldığında; yine en fazla oranda Afganistan halkının hareket ile ilgili görüşlerine dair fotoğrafların paylaşıldığı görülmektedir. Bunu oran sırasıyla MyRedLine hareketinin içeriği, Farahnaz Forotan tarafından gerçekleştirilen aktivist eylemler, Afganistan’daki yabancı ülkelerin büyükelçiliklerinin hareket ile ilgili görüşleri, yabancı siyasi aktörlerin hareket ile ilgili görüşleri ve Afganistan’ın yurt dışındaki büyükelçiliklerinin hareket ile ilgili görüşlerine dair fotoğrafların paylaşıldığı belirlenmiştir.

Tablo 4: MyRedLine Hareketi'nin Facebook Paylaşımlarının İçerik Özellikleri

MyRedLine hareketinin Facebook Paylaşımlarının İçerik Özellikleri	Video		Fotoğraf	
	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
MyRedLine hareketinin içeriği	19	23	11	29
Farahnaz Forotan Gerçekleştirilen Aktivist Eylemler	26	31	6	18
Afganistan Halkının Hareket ile İlgili Görüşleri	31	38	18	49
Müslüman Dinî Aktörlerin Hareket ile İlgili Görüşleri	1	1	1	1
Afganistan'ın Yurt dışındaki Büyükelçiliklerinin hareket ile ilgili görüşleri	-	-	-	-
Afganistan'daki Yabancı Ülkelerin Büyükelçiliklerinin hareket ile ilgili görüşleri	-	-	-	-
Afganistan Siyasi Aktörlerinin hareket ile ilgili görüşleri	6	7	2	2
Yabancı Siyasilerin hareket ile ilgili görüşleri	-	-	-	-
Diğer	-	-	1	1
Toplam	83	100	39	100

#MyRedLine hareketine dair MyRedLine ve Farahnaz Forotan'ın Facebook paylaşımlarındaki içerik özellikleri analiz edilmiştir. Facebook paylaşımlarında video paylaşımının fotoğraf paylaşımından daha fazla oranda olduğu belirlenmiştir. Paylaşılan videoların içerik özellikleri incelendiğinde en fazla oranda Afganistan halkının hareket ile ilgili görüşlerine dair videoların yer aldığı görülmektedir. Bunu oran sırasıyla; Farahnaz Forotan tarafından gerçekleştirilen aktivist eylemler, MyRedLine hareketinin içeriği ve Afganistan siyasi aktörlerinin hareket ile ilgili görüşlerine dair video paylaşımları takip etmektedir. Fotoğraf paylaşımının içerik özelliklerine bakıldığında ise en fazla oranda yine Afganistan halkının hareket ile ilgili görüşlerine dair fotoğrafların yer aldığı belirlenmiştir. Bunu oran sırasıyla; MyRedLine hareketinin içeriği, Farahnaz Forotan tarafından gerçekleştirilen aktivist eylemler, Afganistan siyasi aktörlerinin hareket ile ilgili görüşleri ve Müslüman dinî aktörlerin hareket ile ilgili görüşleri ile ilgili fotoğraf paylaşımları izlemiştir.

Tablo 5: Myredline Hareketine Dair İçeriklerde Vurgulanan Kırmızı Çizgiler

Harekete dair içeriklerde vurgulanan kırmızı çizgiler	Twitter		Facebook	
	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
Kadına şiddet	14	5	7	5
Anayasal haklar	48	9	12	9
Yoksulluk	7	2	4	3
Ekonomik özgürlük	18	3	9	7
Eğitim hakkı	56	12	15	10
Kadın erkek eşitliği	69	14	21	15
İfade özgürlüğü	63	13	17	12
Kalıcı barış	84	17	13	9
Sosyal yaşama katılım	26	5	9	7
Bireysel özgürlükler	51	10	19	14
Birkaçı bir arada	17	6	8	6
Diğer	9	4	3	2
Toplam	462	100	139	100

Analiz kapsamında MyRedLine hareketine dair sosyal medya platformları olan Twitter ve Facebook'ta yapılan paylaşımların içeriklerinde kadınlar tarafından vurgulanan kırmızı çizgiler belirlenmiştir. Analiz, "kadına şiddet, anayasal haklar, yoksulluk, ekonomik özgürlük, eğitim hakkı, kadın erkek eşitliği, ifade özgürlüğü, kalıcı barış, sosyal yaşama katılım, bireysel özgürlükler, birkaçı bir arada ve diğer" değişkenlerine göre gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre Twitter'da en fazla oranda sırasıyla; kalıcı barış, kadın erkek eşitliği, ifade özgürlüğü, eğitim hakkı, bireysel özgürlükler, anayasal haklar, sosyal yaşama katılım, ekonomik özgürlük, birkaçı bir arada, kadına şiddet, diğer ve yoksulluk değişkenlerinin vurgulandığı belirlenmiştir. Facebook'ta ise en fazla oranda sırasıyla; kadın erkek eşitliği, bireysel özgürlükler, ifade özgürlüğü, eğitim hakkı, kalıcı barış, anayasal haklar, ekonomik özgürlük ve sosyal yaşama katılım, birkaçı bir arada, yoksulluk ve diğer değişkenlerinin vurgulandığı belirlenmiştir.

Kadınların vurguladıkları kırmızı çizgilere örnek olarak; Afganistan kadın siyasetçisi olan Farkhunda Zahra Naderi kırmızı çizgisinin Afganistan'ın demokrasisi olduğunu "Benim kırmızı çizğim Afganistan Anayasasının korunması, kadınların eşit haklara sahip olmasıdır. Ben kadınların varlığının sembolik olmasını istemiyorum."

rum ve bunu reddediyorum. Benim kırmızı çizgim cinsiyet eşitliğinden daha ileridir.” şeklinde dile getirmiştir. Bununla beraber kadın gazeteci olan Norziya Mohammadi “Benim kırmızı çizgim okulların kapanmaması, özellikle kadınların yüzüne kapanmaması ve kadınların çalışmasının engellenmemesidir. Biz, Taliban ve ABD arasındaki barışı da kabul etmiyoruz. Barışın, Taliban ve Hükümetimiz arasında yapılması gerekiyor ve kısa vadeli barışı da bizler istemiyoruz.” demiştir. Bir din adamı olan Mesut Akhunzade ise “Barış müzakere sürecinin Afganistan toprakları içerisinde olması ve Afganistan halkı arasında yapılması gerekiyor. İkinci olarak Afganistan’da sürekli bir barışın sağlanması. Benim kırmızı çizgim de bunlar” şeklinde konuşmuştur.

Tablo 6: MyRedLine Hareketine Dair Sosyal Medya Paylaşımlarında Yer Alan Aktörlerin İletilerinin İçeriği

Aktörlerin İleti İçeriği	Twitter		Facebook	
	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
Kadın hareketini destekleyici	185	61	22	42
Kadın Hareketine karşı	0	0	0	0
Taliban’ı destekleyici	0	0	0	0
Taliban’a karşı	18	6	3	6
İnsan Hakları Odaklı	9	3	2	4
Barış Odaklı	40	13	6	12
Eşitlik Odaklı	9	3	2	4
Demokrasi Odaklı	2	1	0	0
Ulus odaklı	7	2	5	10
Diğer	5	2	5	10
Birkaçı Bir Arada	27	9	7	13
Toplam	302	100	52	100

Analiz kapsamında #Myredline toplumsal hareketine dair sosyal medya paylaşımlarında yer alan aktörlerin iletilerinin içeriği de incelenmiştir. Bu iletiler; “kadın hareketini destekleyici, kadın hareketine karşı, Taliban’ı destekleyici iletiler, Taliban karşıtı, insan hakları odaklı, barış odaklı, eşitlik odaklı, demokrasi odaklı, ulus odaklı, diğer ve birkaçı bir arada” değişkenlerine göre analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; #MyRedLine hareketinin Twitter ve Facebook paylaşımlarında en fazla oranda kadın hareketlerini destekleyici iletiler ve barış odaklı iletilerin yer aldığı belirlenmiştir.

Hareketi destekleyici iletilere örnek olarak; Afganistan’ın en tanınan kadın siyasetçisi olan Fawzia Koofi’nin “Benim kırmızı çizgim, tüm insanlar, kadın, erkek ve azın

lıklar eşit haklara sahip olmalı ve özellikle kadınların bu ülke için yaptıkları fedakarlıklara saygı gösterilmeli ve kadınların hak ve hukukları eşit olmalıdır” şeklindeki açıklaması gösterilebilir. Barış odaklı iletilere örnek olarak ise; Afganistan’ın Helmand şehrinde Kadın İşleri Müdürü olarak görev yapan Vejiha’nın, “Eğer ülkeye barış gelecek ise biz bu durumdan çok mutluyuz. Bununla beraber biz kadınların hakları korunmalıdır. Ayrıca savaşta şehit olan tüm şehitlerimize saygı duyulmalı ve şehit ailelerini devlet desteklemelidir. Barış sağlanması ile birlikte kadınların, ekonomik, siyasi ve toplumsal faaliyetleri devam etmeli ve kadın hakları korunmalıdır. Toplum benim kırmızı çizgim!” açıklaması verilebilir. Bununla beraber bir diğer örnek olarak Dr. Mahdi “Savaşın bitmesi bence kırmızı çizgidir. Biz öyle bir barış müzakeresine imza atmamız ki Afganistan’da savaş bitirsin. İkinci kırmızı çizgi ise vatandaşlık haklarıdır. Barış müzakeresi ile bu haklar korunmalı ve bu haklar ihlal edilmemelidir.” diyerek harekete desteklerini vermiş ve barış odaklı bir ileti paylaşmıştır. Bununla beraber Afganistan’ın bir kadın vatandaşı “Biz sürekli olan barış istiyoruz. İki günlük barış istemiyoruz. Benim çocuğum bu savaşta yaşamını yitirdi ve gazi oldu. Bu nedenle biz artık sürekli bir barış istiyor ve savaşın bitmesini temenni ediyoruz” diyerek görüşlerini belirtmiştir.

Tablo 7: Farahnaz Forotan’ın Hesabında Yer Alan Paylaşımlarda Aktörlerin İletilerinin İçeriği

Aktörlerin İleti İçeriği	Twitter		Facebook	
	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
Kadın hareketini destekleyici	144	61	38	41
Kadın hareketine karşı	0	0	0	0
Taliban’ı destekleyici	0	0	0	0
Taliban’a karşı iletiler	12	6	9	10
İnsan hakları odaklı	8	4	7	8
Barış odaklı	26	12	8	9
Eşitlik odaklı	9	4	9	10
Demokrasi odaklı	2	1	3	3
Ulus odaklı	7	3	6	6
Diğer	4	2	2	2
Birkaçı bir arada	16	7	11	12
Toplam	217	100	93	100

Analiz kapsamında Farahnaz Forotan’ın toplumsal harekete dair sosyal medya paylaşımlarında yer alan aktörlerin iletilerinin içeriği de incelenmiştir. Bu iletiler; “ka

dın hareketini destekleyici, kadın hareketine karşı, Taliban'ı destekleyici iletiler, Taliban karşıtı, insan hakları odaklı, barış odaklı, eşitlik odaklı, demokrasi odaklı, ulus odaklı, diğer ve birkaçı bir arada" değişkenlerine göre analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre; Farahnaz Forotan'ın Twitter ve Facebook paylaşımlarında en fazla oranda kadın hareketlerini destekleyici iletiler, barış odaklı iletiler ve Birkaçı bir arada iletilerin yer aldığı belirlenmiştir.

İletilere örnek vermek gerekirse; Timor Sahran, "Benim kırmızı çizgim, son 18 yıl içerisinde elde ettiğimiz hakların korunması ve özellikle eşimin hak, hukuk ve özgürlükleri" diyerek Myredline hareketine destekleyici bir ileti paylaşmıştır. Afganistan ordusunda görev yapan ve adı belirtilmemiş bir asker, "Ben, ailem ve yakın akrabalarımın 28 kişiyi Taliban'la savaşta kaybettim, ben de 21 defa saldırıya uğradım ve hâlâ bu kutsal görevime devam ediyorum. Ben barışın ülkemde yapılanmasından mutluluk duyarım ve barışın sağlanması için ne gerekiyorsa da yapmaya hazırım. Askerlerin, polislerin hakları aynı zamanda görmezden gelinmesin bunlar benim kırmızı çizgim" demiştir. Taliban karşıtı iletilere örnek olarak; Afganistan'ın Helmand şehrinde yaşayan bir kadın vatandaş; "Ben bu Taliban savaşında 2 çocuğumu kaybettim ve iki çocuğum da engelli duruma düştü. Bunların acısına dayanamayan kocam ise kalp krizi geçirerek yaşamını yitirdi. Ben bunlara rağmen yine ülkeme barışın gelmesini istiyorum. Ben, Taliban'ı hiçbir zaman affetmem ama silah bırakıp barışa yönelmek isterseler ben desteklerim. Amacım ülkeye barış gelsin ve iki engelli çocuğum ile barış ve huzur içinde yaşayayım" demiştir. Afganistan vatandaşı olan kadın lise öğrencisi "Biz savaşta birçok yakınımızı ve sevdiğimizleri kaybettik, savaşta babamı kaybettim, henüz 19 yaşındaydık ki amcamı kaybettik. Ve benim gibi birçok kişi yakınlarını savaşta kaybetti. Ben, Taliban'ın tekrardan ülkemizi ele geçirmesini ve biz kadınların eğitim ve çalışmalarını engellemesini, kadınları tekrar evlere tabi bırakmalarını istemiyorum" diyerek Taliban militanlarına olan karşıt görüşlerini belirtmiştir. Bir diğer örnekte Afganistanlı kadın vatandaş, kırmızı çizgisinin barış olduğunu ifade ederek "Biz ülkemize barış gelirse mutlu oluruz., Çocuklarımız, kardeşlerimiz okula gider ve eğitim alırlar. Gelecekte birer birey olarak ülkenin gelişmesi için katkı sağlarlar. Biz eğitim alamadık, çünkü savaşta büyüdük bu nedenle çocuklarımızın eğitim almasını ve barışın sağlanmasını istiyoruz" demiştir. Afganistan'ın Helmand şehrinde polis olarak görev yapan bir vatandaş, "Afganistan halkı uyanmış durumda bizler eğer uyanık olursak kimse bize bir şey yapamaz. Ben bu savaşta babamı kaybettim ve yine de buradayım. Biz bu ülke için kurban olmaya hazırız. Bu ülke bizim annemiz, babamız, kardeşimiz ve her şeyimizdir. Biz huzur ve barış olsun istiyoruz" diyerek harekete destek vermiştir.

Tablo 8: MyRedline Hareketine Yönelik Facebook Paylaşımlarındaki Geri Bildirimlerin İleti İçeriği

Geri Bildirimlerin İleti İçeriği	Myredline Sayfası		Farahnaz Forotan Sayfası	
	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
Kadın hareketini destekleyici	60	28	204	24
Kadın hareketine karşıt	14	7	30	3

Barış odaklı	1	0	15	2
Ulus odaklı	7	3	15	2
Demokrasi odaklı	1	0	5	1
İnsan hakları odaklı	0	0	14	2
İslam dini odaklı	11	5	44	5
Dini aktörlerin iletilerine karşıt	2	1	2	0
Hareketin başarılı olamayacağına odaklı iletiler	4	2	22	3
Taliban'ı destekleyici	5	2	18	2
Taliban karşıtı	2	1	15	2
Batı karşıtı	2	1	12	1
Hareketin içeriği ile ilgili olmayan İletiler	99	46	457	53
Diğer	7	3	13	2
Toplam	215	100	866	100

Analiz kapsamında MyRedline hareketine yönelik Facebook paylaşımlarındaki geribildirimlerin ileti içeriği; "kadın hareketini destekleyici, kadın hareketine karşı, barış odaklı, insan odaklı, ulus odaklı, demokrasi odaklı, İslam dini odaklı, Afganistan din aktörlerine karşı, hareketin başarıya ulaşamayacağına dair iletiler, Taliban'ı destekleyici, Taliban karşıtı, Batı karşıtı ve hareketin içeriği ile ilgili olmayan iletiler" değişkenlerine göre incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre #MyRedLine ve Farahnaz Forotan Facebook paylaşımlarında en fazla oranda hareketin içeriği ile ilgili olmayan iletiler yer alırken, ikinci olarak kadın hareketini destekleyici iletilerin yer aldığı görülmektedir.

Hareketin içeriği ile ilgili olmayan iletilerde; "Afganistan'ın siyasi kişilerine, partilerine ve şahıslara yönelik alaycı yorumlar, gereksiz emoji kullanımı, kadınların fiziksel durumlarıyla ilgili aşağılayıcı yorumlar" yer almaktadır. Kadın hareketine yönelik destekleyici iletilere örnek ise, Nazar Kabiri'nin, "Başarılarınızın devamını dilerim, böyle bir harekete öncülük ettiğiniz için minnettarız" söylemi verilebilir. Moussa Nouri "Her zaman başarılarınızı dileriz, siz ve ekibinizi kutlarız" demiştir. Bir diğer vatandaş olan Mohammad Nazif Nouri "Hiç kimse siz kadınların hakkını ellerinizden alamaz" diyerek kadın hareketine yönelik desteklerini bildirmiştir. Abraham Joseph kullanıcı adlı bir vatandaş, "Kadınlar gelecekleri için karar alma hakkına sahiptir. Bu hakkı kadınlara dinimiz İslam vermiştir. Ben ve sen değil" diyerek geri bildirim desteğini verirken, Nasrullah Moshfiq isimli bir diğer vatandaş "Güçlü kadınlar sağ olsunlar, barış müzakerelerine kadınlar katılmalı" diyerek desteğini ifade etmiştir. Kadın hareketlerine karşıt geri bildirimlere örnek olarak bir vatandaş, "Kadınlar, devlet, siyaset ve toplumda olmamalı ve kadınların tek kırmızı çizgisi vardır o da başörtüleri ve kocalarıdır" diyerek harekete

yönelik olumsuz geri bildirim yapmıştır. Alizai adlı bir diğer vatandaş “*Sizler hareketiniz ile kadınların adını çok kirlettiniz*” sözleriyle kadın hareketine yönelik karşıt görüşünü belirtmiştir. İslam dini odaklı paylaşımlara örnek vermek gerekirse, Karimi kullanıcı adlı Afganistan vatandaşı “*Bizim kırmızı çizgimiz İslamdır*” demiştir. Yine bir diğer vatandaş “İslam nizamı bizim kırmızı çizgimizdir” diyerek geri bildirimde bulunmuştur. Ulus odaklı geri bildirimlere örnek vermek gerekirse, bir vatandaş “*Ülkemin işgalden kurtulup özgürlüğe kavuşması benim kırmızı çizgimdir*” diyerek görüşünü belirtmiştir.

Bu bağlamda Afganistanlı kadınların hak, özgürlük ve barışı hedefledikleri MyRedLine kadın hareketine dair Twitter ve Facebook’ta yer alan paylaşımlar içerik analizi yöntemi kullanılarak niceliksel ve niteliksel olarak analiz edilmiştir. Elde elde bulgular neticesinde öne sürülen varsayımların tamamının doğrulandığı görülmüştür.

SONUÇ

Kadın hareketleri tarihsel süreçte pek çok kazanım elde etmiş önemli hareketlerden biridir. Eski toplumsal hareketler döneminde elde edilmeye başlanılan kazanımlar, yeni toplumsal hareketler döneminde de güncelliğini korumakla birlikte, yeni toplumsal hareketlerin beraberinde getirdiği, kimlik, eşitlik ve farklılık temelli sorunlar çerçevesinde çözüm arayışında olmuştur. Dijital medyanın gelişimi ile tüm toplumsal hareketlerde olduğu gibi, kadın hareketlerinde de değişimler yaşanmış, etki alanı, katılım oranı, kamuoyu oluşumu gibi konular internetin sağladığı anımsal özelliği ile daha etkin olmaya başlamıştır. Twitter, Facebook gibi sosyal medya araçları enformasyonu geniş bir kitleye yaymanın, toplumda bir kamu söylemini etkilemenin ve kullanıcıları sosyal tartışmalara dâhil etmenin en popüler yollarından bazıları olarak görülmektedir. Bununla beraber, her türlü iktidarın konvansiyonel medya üzerindeki hâkimiyeti karşısında sosyal medya bireyler için bir tür direniş alanı olarak varlık göstermektedir. Böylece baskıdan uzaklaşan bireyler, sosyal medyanın sunduğu özerklik ile her türlü enformasyona ulaşabilmekte ve bu enformasyon sürecine üreterek de katkı sağlayabilmektedir.

Dijital aktivizm örneklerine tüm dünyada rastlanmakla beraber, aktivizmin gerçekleştiği ya da başladığı bölgenin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal koşullar hareketin nasıl sonuçlandığı konusunda farklılıklar göstermesine yol açabilmektedir. 11 Eylül terör saldırısının sorumlusu ilan edilen Usame Bin Ladin’in, Taliban tarafından korunduğu iddiası ile ABD’nin Afganistan’ı işgali mevcut siyasi koşullarda değişiklikler yaşanmasına yol açmıştı. ABD’nin Taliban örgütünü büyük ölçüde yok etmesi ve ülkede siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda başlatılan reformlar, kadınların hayatını bir nebze de olsa değiştirmişti. Ancak kadınların anayasal olarak elde etmiş oldukları haklar, Afganistan’ın pek çok bölgesinde uygulama aşamasında ne yazık ki geçerli olmamaktaydı. Bu süreçte ise Taliban örgütü, ABD ve Afganistan hükûmetine karşı siyasi savaşını sürdürmekteydi. Nihayetinde başlayan Barış Müzakereleri, Afgan kadınlarının elde ettikleri hakları kaybetme korkusu ile MyRedLine hareketinin başlamasına yol açmıştır.

MyRedLine hareketinde kırmızı çizgiler, ülkede barış, kadın erkek eşitliği, kız çocuklarının eğitim hakkı, sosyal hayatta kadınların daha özgür olabilmesi, iş yaşamında aktif olarak varlık gösterebilmeleri gibi haklar üzerine vurgulanmıştır. MyRedLine hareketine dair sosyal medya paylaşımlarının içerik analizi yöntemiyle niceliksel ve niteliksel olarak analiz edilmesi sonucu elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, hareketin Afga-

nistan genelinde önemli bir oranda destek gördüğü ve bu desteğin sadece kadınlardan değil, erkeklerden de geldiği görülmüştür. Hareketin kırmızı çizgilerinin kadına şiddet, anayasal haklar, yoksulluk, ekonomik özgürlük, eğitim hakkı, kadın erkek eşitliği, ifade özgürlüğü, kalıcı barış, sosyal yaşama katılım, bireysel özgürlükler olduğu belirlenmiştir. Facebook ve Twitter hesaplarının takipçi sayılarına bakıldığında, kullanıcı sayılarının yüksek olduğu görülmektedir. Elbette bu değerlendirmeyi yaparken, daha önce de dijital aktivizmin etkili olmasının en önemli koşullarından biri olduğunu belirttiğimiz, internete erişim özgürlüğü kavramını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Demokrasi kültürü bağlamında gelişmemiş bir ülke olan Afganistan’da bu açıdan kullanıcı sayısının niceliksel olarak önemli bir derecede olduğu söylenebilmektedir.

ABD’nin Ağustos 2021’de ülkeden çekilme kararı alması, ABD Başkanı Biden’in “*Afganistan’da bulunma amacımız hiçbir zaman ulus inşası ya da birleşik ve merkezi bir demokrasi inşası olmadı*” (Çopur, 16.08.2021) demesi, Taliban’ın ülkenin siyasi kontrolünü tekrar ele geçirmesine yol açmıştır. Taliban yönetimi, her ne kadar kadınların pek çok hakkının muhafaza edileceğine dair söylemlerde bulunmuş olsa da, gerçekleştirdiği uygulamalara bakıldığında bunun gerçekliği sorgulanabilmektedir. Bunun yanı sıra vurgulanması gereken bir diğer nokta da hareketin uluslararası kamuoyunda pek destek görmemiş olmasıdır. Bunun en önemli nedeni ise hareketin kökeninin bir Orta Doğu ülkesi olduğu gerçeğidir. İlgili tarihlerde New York Times ve BBC’nin haberleri incelenmiş ve MyRedLine hareketi ile ilgili New York Times’da 1, BBC’de ise 3 haberin yayımlandığı belirlenmiştir. Bununla birlikte hareket, dünya kamuoyundan destek görmek istemesine karşın, Twitter ve Facebook’ta çoğunlukla Arapça içerikler paylaşmıştır. Bazı içeriklerde İngilizce alt yazı kullanılmasına karşın, paylaşımların yerel dil kullanılarak uluslararası alanda görünürlüğe sahip olabilmesi de ne yazık ki olanaklı değildir.

Bir dijital aktivizm örneği olarak MyRedLine hareketi dijital medyanın beraberinde getirdiği tüm avantajlarla yerel düzeyde önemli bir kamuoyu oluşturmuş; hareketin içeriği, amacı ve kadınların taleplerini ifade edebilmeyi başarmış olmasına karşın, mevcut siyasi yapının değişmesiyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Afganistan’da kadınlar 2004 Anayasası ile elde ettikleri hakları korumayı ve iyileştirmeyi amaçlarken, ne yazık ki tekrar hepsini kaybetmişlerdir. Bu bağlamda, dijital aktivizmde en önemli etkenin siyasi koşullar olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Ekonomik ya da sosyal koşulların varlığı aktivizmin başarıya ulaşması için yeterli olmamaktadır. Bu nedenle demokrasi kültürünün gelişmiş olduğu ülkelerde dijital aktivizmin başarıya ulaşma şansı çok daha yüksek ve kolaydır. Ama bu dijital aktivizmin baskıcı ya da otoriter rejimlerde başarıya ulaşamayacağı anlamına da gelmemektedir. Başarıya ulaşan dijital aktivizm örneklerinin yanı sıra başarısızlıkla sonuçlanmak durumunda kalan bir dijital aktivizm örneği olarak MyRedLine hareketi, sosyal medyanın gücünün siyasi, sosyal ve ekonomik faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterebileceğini ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Acet, G. S. ve Doğan, F. (2017). 11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (33), ss. 59-76.
- Buzzi, M., Buzzi, M. C. ve Leporini, B. (2011). Web 2.0: Twitter and the Blind. 9th ACM SIGCHI, *Italian Chapter International Conference* içinde ss. 150-156.
- Brünker, F., Wischnewski, M., Mirbabaie, M ve Meinert, J. (2020). The Role of Social Media during Social Movements – Observations from the #metoo Debate on Twitter. *Proceedings of the 53rd Hawaii International Conference on System Sciences* içinde ss. 2356-2365.
- Christiansen, J. (2011). Four Stages of Social Movements. The Editors of Salem Press (Ed.), *Sociology Reference Guide: Theories of Social Movements* içinde ss. 14-25. Pasadena, Calif: Salem Press.
- Collas, A. (2002). *International Civil Society Movements in World Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Çakır, S. (1994). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çaycı, B. ve Karagülle, A. E. (2014). Mobil İletişim Teknolojileriyle Değişen Örgütlenme Biçimleri: Ağlarda Örgütlenen Toplumsal Hareketler. *Journal of Yasar University*, 9(36), ss. 6261 – 6380.
- Çoban, S. ve İnceoğlu, Y. (2015). *İnternet ve Sokak*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çopur, H. (16.08.2021). ABD Başkanı Biden, Afganistan'dan Çekilme Kararını Savundu Ve Sorumluluğu Afgan Yönetimine Attı. Anadolu Ajansı (AA), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-baskani-biden-afganistandan-cekilme-kararini-savundu-ve-sorumlulugu-afgan-yonetimine-atti/2337307> Erişim: 7.02.2022.
- Flynn, S. I. (2011). New Social Movement Theory. The Editors of Salem Press (Ed.), *Sociology Reference Guide: Theories of Social Movements* içinde ss. 88-99. Pasadena, Calif: Salem Press.
- Giddens, A. (2006). *Sociology*. United Kingdom: Polity Press.
- Göker, G. (2009). “İnternetsiz devrim mümkün mü? Yeni Toplumsal Hareketler ve İnternet İlişkisi”. *Evrensel Kültür*, Aralık 2009, (216), ss. 73-76.
- Gregorian, V. (1969). *The Emergence of Modern Afghanistan: Politics of Reform and Modernization 1880-1946*. Stanford: Stanford University Press.
- Güler, B. (24.12.2021). Taliban 2021'de Yeniden Afganistan Yönetimini Ele Geçirdi. Anadolu Ajansı (AA), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/taliban-2021de-yeniden-afganistan-yonetimini-ele-gecirdi/2456398> Erişim: 16.02.2022.
- Gürkan Aksoy, F. (2021). Afganistan'da ve Taliban İdeolojisinde Kadın Olmak. <https://strasam.org/kultur-sanat-ve-egitim/kultur/afganistanda-ve-taliban-ideolojisinde-kadin-olmak-203>

- Hira, İ. (2016). Yeni Toplumsal Hareketler: Politik Öncelikten Kimlik Vurgusuna. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 11(1), İstanbul, ss. 143-156.
- Isa, D. ve Himelboim, I. (2018). A Social Networks Approach to Online Social Movement: Social Mediators and Mediated Content in #FreeAJStaff Twitter Network. *Social Media + Society*, January-March 2018, ss. 1-14.
- Joyce, M. (2010). *Digital Activism Decoded The New Mechanics of Change*. NewYork: International Debate Education Association.
- Macionis, J. J. (2012). *Sosyoloji* (Çev. V. Akan). İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Mannheim, K. (2002). *İdeoloji ve Ütopya*. Ankara: Epos.
- McAdam, D. ve Snow, D. A. (2010). *Readings on Social Movements: Origins, Dynamics, and Outcomes*. 2nd ed. New York: Oxford University Press.
- Odine, M. (2013). Role of Social Media in the Empowerment of Arab Women. *Global Media Journal*, Spring 2013, ss. 1-30.
- Offe, C. (1985). New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics. *Social Research*, 52(4), ss. 817-868.
- Oğuz, E. (1998). *Afganistan: Sovyet İşgalinden İç Savaşa*. 1.Baskı, İstanbul: Cep Kitapları
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*. Ankara: Odak Yayınevi.
- Özüdoğru Erdoğan, H. N. (2021). Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Kadın Hareketleri: Dijital Aktivizm. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), ss. 112 -119.
- Pathak, J. P. (2013). UGC Sponsored National Seminar on Popular Culture: A Cliche or Empowering the Masses?, Organised by Department of English, Netaji Nagar College, Kolkata.
- Ranney, K. (2014). *Social Media Use and Collective Identity within the Occupy Movement*. (Doktora Tezi), University of Hawaii at Manoa, Honolulu.
- Rinaldo, R. (2019). The Women's Movement and Indonesia's Transition to Democracy. Thushara Dibley ve Michele Ford (Ed.), *Activists in Transition: Contentious Politics in the New Indonesia* içinde ss. 135-152. Ithaka: Cornell University Press.
- Seren, M. (16.04.2021). Afganistan Barış Sürecinde Kritik Aşama. Anadolu Ajansı (AA), <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/afganistan-baris-surecinde-kritik-asama/2211111> Erişim: 11.02.2022.
- Sivitanides, M. (2011). *The Era of Digital Activism. Conference for Information Systems Applied Research*. Wilmington North Carolina, USA.
- Şimşek, S. (2004). New Social Movements in Turkey Since 1980. *Turkish Studies*, 5(2), Summer.
- The Constitution of Afghanistan, (2004). https://www.constituteproject.org/constitution/Afghanistan_2004.pdf?lang=en, Erişim: 23.01.2022.

- Toffler, A. (1981). *Üçüncü Dalga*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Touraine, A. (1999). Toplumdan Toplumsal Harekete. Kenan Çayır (Ed.), *Yeni Sosyal Hareketler* içinde ss. 35-52. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Touraine, A. (2007). *Modernliğin Eleştirisi* (Çev. H. Tufan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Vernet, J-P. ve Butera, F. (2005). Women, Women's Rights and Feminist Movements. *Social Science Information*, 44(1), ss. 175-188.
- Yılmaz, A. (2010). Amanullah Han'ın İslahatları ve Atatürk. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21), ss.155-165.